

DOI 10.51558/2490-3647.2023.8.1.237

УДК 373.5(497.11 Jagodina)
37:929 Adžić S.

Примљено: 14. 02. 2023.

Прегледни рад
Review paper

Наташа С. Ковачевић, Илинка Б. Мушкикић Поповић

ДОПРИНОС СРЕТЕНА АЦИЋА РАЗВОЈУ И РАДУ МУШКЕ УЧИТЕЉСКЕ ШКОЛЕ У ЈАГОДИНИ

У овом раду су представљени резултати теоријско-историјског проучавања и истраживања мисли и идеја Сретена Ацића (1856-1933), педагога и главног представника песталоцијанске оријентације у српској педагогији. Предмет проучавања јесте анализа најзначајнијих Ацићевић теза усмерених на развој и рад Мушке учитељске школе у Јагодини. Значај овог рада видимо у интерпретацији погледа Сретена Ацића на васпитање и образовање, који су у великој мери утицали на модернизацију наставе, као и у представљању његових напредних визија о стварању иновативног школског окружења са пољским учioniцама, радионицама, вежбаоницама, ботаничком баштом и школским интернатом. Покушаћемо да савремена педагошка питања сагледамо из историјске перспективе, уз приказивање Ацићевих замисли које су и данас актуелне.

Кључне речи: песталоцијанац; Мушка учитељска школа; модернизација наставе; пољска учioniца; школски интернат

УВОД

При самом помену имена Сретена Ацића, осећа се велико поштовање и захвалност у просветним научним круговима. Реч је о педагогу који је свој живот посветио утемељивању педагогије као науке у Србији друге половине деветнаестог и прве половине двадесетог века, због чега је и данас цењен као у

периоду његовог највећег педагошког стваралаштва. Своје напредне идеје, погледе, схватања и огледе, представио је у бројним радовима и делима, која и данас представљају грађу од великог значаја у свету српске педагогије. Његови погледи на васпитање и образовање утицали су на формирање нове педагошке оријентације у нашој земљи и одредили пут даљег развоја педагошких концепција. Том развоју разноликих перспектива допринело је школовање и даље усавршавање тадашњих педагога у иностранству, као и чињеница да су знања стицали приклањајући се различитим педагошким струјама¹ које су тада владале, прилагођавајући их стању и потребама државе и народа коме су припадали и чије су образовање желели унапредити.

Сретен Ацић припада реду српских педагога који су своје знање и педагошке идеје базирали на учењима великана света педагогије, попут чувеног Песталоција, Коменског, Русоа, Спенсера, Дитеса, Салцмана и других. Његове заслуге у педагогији, понајвише се истичу у области практичне педагогије, о чему сведочи целокупан његов рад, који је Ацића обележио као сјајног практичара и методичара. По угледу на Песталоција, који је пропагирао идеје народног образовања и током читавог свог живота и педагошког рада изражавао велику веру у васпитно-образовни утицај рада (Абрамов 1898), Ацић формира своје педагошке погледе, прилагођавајући их потребама свога народа. О томе посебно сведочи његово највеће педагошко остварење – Мушка учитељска школа у Јагодини, у коју је уложио много знања, труда и рада у циљу просвећивања широких народних маса.

У истраживачке сврхе су нам била доступна изворна дела овог педагога, као и бројни извори новијег датума који рад Сретена Ацића посматрају из садашње перспективе.

1. ЖИВОТ И ШКОЛОВАЊЕ СРЕТЕНА АЦИЋА

Сретен Ацић (1856–1933) био је један од најистакнутијих педагога Србије друге половине деветнаестог и прве половине двадесетог века. Живот и дело посветио је образовању и васпитању, верујући да је то најбољи пут развоја друштва. Прошао је скоро све степене школовања у Србији, као ученик основне школе, гимназије и учитељске школе, а потом и као наставник (Недовић 1998: 5-6).

Ацић је основну школу завршио у Трстенику, а нижу гимназију у Крагујевцу. Након гимназије уписао се у београдску Богословију коју је убрзо, након

1. Детаљније о педагошким оријентацијама видети у Парлић Божовић (2010).

завршеног првог разреда, напустио и прешао у Учитељску школу у Крагујевцу па је ту, школске 1873/74. године, завршио први разред троразредне Учитељске школе. Већ наредне, 1874/75. године, прекида своје школовање, услед избијања ученичке буне у којој је и сам учествовао, те је убрзо након поменутог догађаја положио испит за привременог учитеља при Министарству просвете и био постављен за учитеља у Звижду (Кучево), где је остао до 1877. године, када је Учитељска школа премештена у Београд. Ацић тада завршава преостала три разреда, будући да је школа постала четвороразредна (Лукић 1993; Недовић 1998; Парлић Божовић 2007; Парлић Божовић 2015).

Матурирао је 1880. године са одличним успехом, након чега је био постављен за сталног учитеља у Трстенику (Топаловић 2022), у школи коју је и сам похађао, па је тако добио прилику да исправи све оне поступке које је сматрао лошим, а које су учитељи примењивали у време када је он био ученик те школе. За година рада у Трстенику Ацић се сусретао са сијасет педагошких ситуација, које је као млади педагог требао на адекватан начин решити. Код Недовића наилазимо на податак да је Ацић у свом раду водио рачуна о свим аспектима живота својих ученика, те је настојао да уочене промене у њиховом понашању, уколико су негативне, искорени: „... такве су појаве биле, примера ради, начин обраћања ученика старијима, веродостојност исказа ученика... кретање до школе, у граду, понашање изван школе, на излетима, екскурзијама, начин говора и култура језичке комуникације итд“ (1998: 21). Поменути подаци сведоче о практичној примени стечених теоријских знања у раду са ученицима, али и о педагошком такту који је Ацић умео правилно дозирати у зависности од ситуације са којом се сусретао.

Након две године рада у Трстенику тадашња држава му је финансирала даље педагошко школовање у Бечу, где се посветио изучавању наставе за слепе и нарочито се заинтересовао за ручни рад, да би потом прешао у Лајпциг где наставља своје образовање (Ацић 1894: 131). Повратак Ацића у Србију догодио се 1889. године, након завршетка студија у иностранству. Исте године постаје професор модерне психологије, педагогике и методике у нишкој Учитељској школи где је радио све до њеног затварања, тј. до 1895. године, након чега је кратко време био пребачен у Београд, а после тога у Алексинац. По наводима М. Лазића, које заговара и др Велизар Недовић, атрибут «модерна» у називима предмета „модерна психологија, педагогика и методика“ Ацићу је могао значити његово одупирање педагогици која није модерна (Недовић 1998: 25), што указује на Ацићево неслагање са идејама које су заговарали представници

хербартијанске оријентације у српској педагогији и његово приклањање идејама „нове“ школе. Према Игњатовићу, идеје Пестолација, али и аутора као што су Русо, Салцман и други, то јест идеје „нове“ школе, Ацић је реализовао заговарањем ручног рада, као области о којој су поменути педагози пуно говорили, а потом и стварањем пољске вежбаонице, тј. учионице, као продукта усвојених идеја о важности ручног рада (Игњатовић 2018: 118). У његово време је у различитим деловима Европе постојала тенденција да се отварају школе у природи које ће побољшати здравље деце, а Ацић са са том идејом упознао за време свог школовања у иностранству. Захваљујући њему је у Јагодини у оквиру Мушке учитељске школе и отворена пољска учионица (Трифунуовић 2018: 52).

У периоду учитељевања у Алексинцу Ацић је настојао да рад у школи осавремени тако што ће уредити модерну вежбаоницу у којој ће ученици бити у прилици да присуствују предавањима из методике, спроведеним у дело, а потом ће и сами моћи да припремају предавања истог типа. Ацићев рад у алексиначкој Учитељској школи, поред вежбаонице, красиле су још две новине. Наиме „у учионици четвртог разреда, била је нацртана карта српских земаља у великом размеру на сва четири зида, а у школском дворишту био је пластично представљен рељеф целе Србије“ (према Парлић Божовић 2007: 65), што указује да је Ацић, попут педагога чије је идеје заговарао, био присталица учења применом принципа очигледности.

Од 1898. године, када је основана Мушка учитељска школа у Јагодини, Ацић је био је постављен за управника те школе. Његов рад у Мушкој учитељској школи био је проткан снажним ентузијазмом и преданошћу. Будући да је показивао велико интересовање за ручни рад који га је надахњивао и о чему је пуно писао, у оквиру припрема за рад у учитељској школи затражио је одобрење, које је наишло на позитиван одзив, да оде у Шведску, у Нес, како би боље упознао шведски модел наставе ручног рада тзв. „Слојд“, али и рад тадашње чувене Учитељске школе у Несу, у којој је предавао познати педагог Ото Соломон. Усавршавање Ацића у Шведској, у области ручног рада, догодило се мало пре отварања јагодинске Учитељске школе (Недовић 1998: 33).

Године 1921. премештен је у Београд, када је постављен за редовног професора Више педагошке школе, после чега 1923. године бива постављен за Управитеља прве класе Учитељске школе у Вршцу, што се догодило непосредно пре пензионисања, које је уследило 1924. године (Парлић Божовић 2007).

2. ВАСПИТАЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ ИЗ УГЛА СРЕТЕНА АЦИЋА

Као педагог, писац и стваралац изузетне списатељске културе, са израженим критичким и аналитичким даром, Сретен Ацић је о свему што је радио храбро и директно износио своје мишљење. Био је човек од дела и акције са чврстим уверењем да су теорија и просветна политика вредне онолико колико живот чине вредним и колико утичу на његову промену.

Када је реч о васпитању, није био од оних који су превише веровали у просветну политику и у теорију по себи, бар не на начин како су оне у времену његовог живота предочаване, те се трудио да своје теоријске погледе потврди и практично реализује (Недовић 1998). У делу *Увод у науку о васпитању* Ацић даје прву дефиницију педагогије као науке, која је „знање о васпитању“. У следећој дефиницији наводи да је васпитање „утицање одраслих на развитак васпитаников тако да се што јаче развију све добре телесне и душевне особине васпитаникове, и оне које су му нужне за живот, а рђаве и ненужне да што више закржљају“ (Ацић 1892: 1). Анализом наведених дефиниција долазимо до закључка да је Ацић посебну пажњу придавао знању оних који се баве васпитањем, као и утицајима одраслих чије је понашање сматрао најбољим примерима за добро владање.

Ацић се залагао за васпитање које ће бити праћено љубављу, толеранцијом, подршком и уважавањем личности детета (1998). Приликом писања о љубави током процеса васпитања, он првенствено мисли на љубав која пружа подршку, која, како је Ацић казивао, „као гориво пали“ све позитивне особине детета, што ствара услове за хармонијски развој целовите личности (Ацић 1998: 68). Поступци које је препоручивао приликом васпитања су „блага опомена – савет – строга опомена – казна“ (Ацић 1998: 94). Будући да је сматрао да казна вређа личност детета, ставови Ацића употреби казне као поступка васпитања су такви да саветује њено коришћење ретко, тек када се исцрпе све друге могућности утицања на децу (Ацић 1998: 69). Ставови које је Ацић заговарао по питању васпитања у потпуности одговарају васпитању какво се данас примењује у домовима и васпитно-образовним установама, имајући у виду чињеницу да се деци даје право да равноправно учествују у свим сегментима свог одрастања.

Ацић је у својим педагошким разматрањима полазио од захтева за целовитошћу човека, схватајући под тим јединство његових телесних и душевних својстава, што говори у прилог томе да је он имао у виду *све врсте*

васпитања, истичући да, сукладно идејама Песталоција, васпитање има „утицаје и на тело, и на ум, и на срце“ (Ацић 1892: 13).

Приликом обраде „врста“ васпитања он је најпре исцрпно обрадио *телесно васпитање*, објавивши рад из ове области 1892. године. Након детаљног приказа телесног васпитања, приступа обради *моралног и интелектуалног* васпитања, уз јасно разликовање њихових саставних компонената, те је напослетку приступио анализи *естетског, радног и техничког* васпитања.

2. 1. Телесно васпитање

Студија „Телесно васпитање“ коју је Сретен Ацић објавио у оквиру дела *Увод у науку о васпитању* представља полазну основу његове касније делатности. Бавећи се овим сегментом васпитања Ацић назив телесно васпитање у свом каснијем раду унапређује у назив *физичко васпитање* (Недовић 1998: 119). Приликом разматрања и писања о телесном васпитању Ацић дотиче појам „телесно здравље“ које представља ослонац телесном васпитању, те настоји да проучи све здравствене и физиолошке аспекте телесног васпитања (Ацић 1892). Тада најпре детаљно пише о околностима рођења детета, о квалитету и начину исхране деце, о ваздуху, дисању, облачењу, становању, затим, о важности сна, одмора, рада и хигијене, што његов рад чини приручником и упутством о условима васпитања и развоја детета, који је наопходан родитељима и учитељима. Поред наведеног, Ацић је имао у виду распоред намештаја и распоред седења ученика у школи, који је такође био у складу са остваривањем оптималних здравствених и хигијенских услова за боравак деце у њој. Крајњи циљ који је Ацић телесним васпитањем желео оставрити јесте „постати здрав и снажан човек“ (Ацић 1892: 5), што уједно представља најважнији услов за правилно физичко васпитање.

2. 2. Интелектуално васпитање

Констатацијом „Васпитањем се може ... изоштрити ум!“ Ацић исказује своје залагање за интелектуално васпитање, које представља један мисаони систем какав се мора постићи разноликим педагошким радом од најранијег узраста (Недовић 1998). Интелектуално васпитање Ацић никада не издваја из целине васпитања, те напомиње да садржај интелектуалног образовања представља стицање знања, односно „развитак разума“ и способности детета да идентификује узроке и последице појава и процеса које посматра, на основу чега може

потврђивати усвојена знања. Правилно усмеравање развоја интелектуалних способности деце могуће је укључивањем деце у процесе мисаоног расуђивања и закључивања, што Ацић у своме раду заговара.

2. 3. Естетско васпитање

Естетско васпитање представља још једну страну васпитања коју Ацић означава не тако важаном у развоју личности детета, у односу на већ поменуте телесне/физичке и интелектуалне страневаспитања. Заправо, он у свом педагошком раду естетско васпитање сматра елементом културе (Копас Вукашиновић и Јанковић 2018). Своја размишљања о естетском васпитању Ацић је више изражавао у оспоравању естетских вредности институција, него што је критеријуме лепоте уграђивао у процес васпитања и образовања, па тако и у формирање човека, што му је и замерено од стране тадашњих теоретичара.

Искривљао је велику и неоправдану резервисаност према позоришту, књижевности за децу, посебно према бајкама, баснама па и роману, приповетци, епу и поезији уопште. Тако, на пример о баснама, говори следеће: „Басне невероватне садржине треба сасвим избацити из моралног васпитања све до зрелијег узраста, и остварити их као забаву (а ако се хоће и као поуку) за зреле и умне људе“ (Недовић 1998: 130-131). Све ово наводи на закључак да су Ацићева схватања у области естетског васпитања врло негативно оријентисана.

2. 4. Морално васпитање

Насупрот естетском Сретен Ацић је морално васпитање схватао као најважнији садржај душевности, а будући да је својој вери био привржен произилази да је „моралном захтеву био предан као часни верник бојжој заповести“ (Недовић 1998: 140). Ацић није систематски изложио своја схватања моралног васпитања, али његов списатељски рад у највећој мери има у виду моралност и морално васпитање, сматрајући да управо оно чини основу за све друге врсте васпитања. Подела моралног васпитања коју је дао Ацић има три ступња: интелектуални (сазнање шта је добро, а шта зло, шта треба радити, а шта не), емоционални (гнушање васпитаника од лоших дела, а радост од добрих), примењени (избегавање лошег и чињење доброг дела, од стране самог васпитаника) (Ацић 1894: 15).

Од последњег ступња у развоју моралности, који Ацић назива *примењеним ступњем*, зависи да ли ће дете као одрастао човек чинити добро уз избегавање

чињења лошег, како себи, тако и другима, што још једном говори о важности примера у васпитању. Самим тим о лику васпитача (родитељу, учитељу, али и осталим члановима друштвене заједнице), који представља модел пожељног моралног обрасца, Ацић говори са посебним надахнућем. Имајући у виду претходно наведено, долазимо до сазнања да се Ацић пуно залагао за јединствени васпитни утицај породице и школе на васпитанике у циљу развијања позитивних моралних навика.

Приликом помињања метода моралног васпитања Ацић истиче изузетан значај причања из области дечје литературе, али и причања родитеља, старијих укућана, угледнијих личности о животу својих сродника, другова, пријатеља, што упућује на закључак, да је за Ацића „пример у моралном васпитању скоро свемоћан“ (1894: 18).

Ацић је своју педагошку мисао обликовао у јединству педагошке теорије и праксе, и баш као што многи аутори, а међу њима Лукић (1993), сматрају, да је његова педагошка мисао заснована на темељу богатог практичног искуства, које се показује кроз темељну ауторску заснованост сваког педагошког дискурса који проналазимо у његовим бројним радовима и делима (Копас-Вукашиновић и Јанковић 2018: 10).

2. 5. Радно васпитање

Ацић припада реду првих српских педагога који су увидели значај васпитања путем ручног рада. За време свог педагошког стварања настојао је да објави студију о могућностима увођења ручног рада у праксу васпитања и образовања Србије, у чему је успео, најпре 1886. да би потом 1887. године своје прво издање допунио објављивањем друге књиге из области ручног рада. Саветовао је да „деца морају имати у сваком случају занимање јер доколичење одводи ка непоретку и необузданости“ (1886: 34). Ово је уједно био став кога се Ацић чврсто придржавао у погледу заговарања идеје о увођењу ручног рада у васпитању и образовању. Надовезујући се на идеје о ручном раду пуно је критиковао интелектуалистичку школу, школу у којој је најважнији орган образовања глава, сматрајући је да би ваљало промовисати и друге човекове могућности, а најпре орган који помаже да се оствари то што се у глави замисли – руке (Недовић 1998). Идеје и труд на увођењу ручног рада у основним школама Србије, резултирале су тиме да Ацић постане председник Друштва за увођење ручног рада у школе Србије. Приликом помињања ове врсте васпитања он је синтагму *радно*

васпитање радије замењивао синтагмом *васпитање за радљивост* (Ацић 1886: 49).

2. 6. Техничко васпитање

Још један сегмент васпитања који је Ацићу врло рано привукао интересовање било је техничко васпитање. У то време техничко васпитање није имало значење какво данас има. Под овим називом Ацић, Миодраговић, Данић и др. имали су у виду неке „вештине“, „мајсторије“, елементе умећа у раду, па чак и естетско уобличавање неких предмета прављених од дрвета, метала и других материјала, погодних за обликовање, за шта су често користили и назив „уметничко васпитање“ (Недовић 1998: 151). Ако узмемо у обзир Ацићево схватање значаја рада у образовању, јасно нам је зашто техничко васпитање заузима једну од главних улога васпитања. Оно чини да се васпитаник, поред тога што ће се навићи на рад и кроз њега васпитати, такође научи корисним вештинама које ће му у зрелом узрасту користити.

Базични образовни циљ у Ацићевим делима имао је васпитно обележје. Он пише: „Основни циљ наставе и васпитања је да се будући свет развија хармонијски и дух и тело подједнако – да се у човеку развија цео човек“ (1886: 8), при чему још једном потврђује своју припадност песталоцијанској оријентацији следећи тројаки циљ васпитања, односно истовремено усавршавање главе (интелектуално васпитање), руке (радно васпитање) и срца (морално васпитање).

Током свог рада поприлично је често истицао потребу да учитељи током целог живота читају и проучавају стручну литературу (Ацић 1998: 85), тако се може рећи да је управо Ацић у нашој педагогији увидео значај континуираног и неформалног образовања.

3. РАЗВОЈ И РАД МУШКЕ УЧИТЕЉСКЕ ШКОЛЕ У ЈАГОДИНИ

Учитељске школе у Србији почеле су да се отварају у 19. веку под утицајем просветитељских идеја и прогресивне педагошке мисли. Прва школа учитељског типа била је отворена 1871. године у Крагујевцу. Десет година касније, 1881. године, отворена је школа за образовање учитеља у Нишу, док је трећа по реду Учитељска школа свој рад започела у Јагодини 1898. године, под називом Мушка учитељска школа.

Затварањем нишке Учитељске школе, Србија је остала само са једном школом на располагању. Нова школа је била итекако потребна, а иницијативу за њено отварање дао је тадаши референт за основну наставу у Министарству просвете Јован Миодраговић. Миодраговић је имао велико поверење у свог пријатеља Сретена Ацића, па је Ацић већ тада био незванично именован за управитеља нове школе.

Након обиласка многих градова у Србији за локацију нове школе одабрана је Јагодина, која је у то време била у политичком и економском погледу мирна паланка. Оно што је утицало на одлуку да баш Јагодина буде место отварања Мушке учитељске школе, јесте повољан географски положај места, као и околина која је пружала гаранцију да ће се школа и школски интернат моћи да се снабдевају пољопривредним производима.

Школа у Јагодина представља Ацићево највеће педагошко остварење, а увертуру у његов рад на месту управитеља Мушке учитељске школе у Јагодина представља стручно усавршавање на предстижним универзитетима – најпре у Бечу, а потом у Лајпцигу, где је поред наставе за слепе, проучио и тематику предмета под називом ручни рад. У Центру за оспособљавање учитеља за ручни рад похађао је курсеве за картонажу, дрворез и столарство, а предавач му је био В. Геце. По повратку у домовину Ацић је усвојена знања представио домаћој јавности објавивши дводелну студију *Ручни рад у мушкој школи*, 1886. и 1887. године. Објављено штиво заступници идеје о ручном раду, а потом и идеје о школи рада, сматрали су почетком покрета за увођење ручног рада у школама Србије, који је свој врхунац доживео деведесетих година 19. века (Илић-Рајковић 2013).

Као и у осталим школама у којима је радио (школа у Трстенику, Учитељска школа у Алексинцу и Нишу, Виша школа у Београду), Сретен Ацић је и у овој новооснованој школи велику пажњу придавао организацији, како наставе, тако и простора у коме ће се она одвијати. Напред наведено поткрепљују записи Недовића о унутрашњем уређењу и раду школе, приликом чега аутор помиње пољске учионице које су се користиле за извођење наставе у топлим пролећним, летњим и јесењим данима, што је умногоме олакшавало целокупни процес наставе (1998) и утицало на бољу мотивацију ученика за учествовање у раду. У кругу школе налазио се стан управитеља школе, по његовом личном захтеву, јер је сматрао да му питомци требају бити под сталним надзором. Ово такође говори о чињеници да је Ацић увидео потребу за стручним лицем које ће водити рачуна о уређењу и упоредно унапређивати интернатски живот деце.

Важан допринос целокупног педагошког делања С. Ацића огледа се и у томе што је управо он, у времену када се о смештају интернатског типа углавном говорило у негативном контексту, скупио снаге и успео да својим радовима о овој теми пробуди свест надлежних органа о отварању интерната у склопу учитељских школа, што би будућим учитељима омогућило потпуну посвећеност образовању. Комненовић у свом раду наводи да школски интернат, онако како га је Ацић замислио, треба садржати: „добро хигијенски уређен смештај, правилну исхрану, лекарски надзор и све друге услове који су у вези са телесним здрављем, а што се тиче умног развоја, у интернату би се налазиле књиге, радни столови и сва остала средства потребна за квалитетну наставу и учење“ (2018: 164), што за собом доноси бројне бенефите: пут ка бољој хигијени, социјализацији, економском стандарду и темељнијем образовању будућих учитеља. Ову своју идеју Ацић је успео да спроведе у дело управо за време рада у школи у Јагодини, у којој су на спрату главне школске зграде биле направљене спаваонице, са постељинама и свиме потребним за боравак деце.

О уређењу школе најбоље говоре подаци из „Извештаја управитеља Мушке учитељске школе у Јагодини“, објављеног 1900. године у Просветном гласнику (Парлић Божовић 2007: 186). У овом извештају је наведено да је Ацић водио рачуна о свим аспектима који су неопходни за боравак, развој и учење полазника ове школе.

Ученицима су били доступни стан, допремање обуће и одеће. На располагању су им били уџбеници и сва остала средства неопходна за наставни рад, али и спаваоница, вежбаоница и пољске учионице (Парлић Божовић 2007), што сведочи о савремености идеја Сретена Ацића имплементираних у пракси и еквивалентних условима рада у савременој школској организацији.

Учионице су биле у приземљу школске зграде, са системом засебних сточића и столица, које је било лако одржавати и износити за потребе рада у дворишту школе (Парлић Божовић 2007). Као управитељ школе, Ацић је често залазио у њих и посматрао рад предавача и ученика, водећи притом рачуна о остваривању циља образовања ученика у тој школи, који је подразумевао „[...] образовати целог, читавог, потпуног човека!“ (Ацић 1886: 116).

Неодвојиви део учења и рада у Учитељској школи у Јагодини јесте настава ручног рада, која, по мишљењу Ацића, утиче на интелектуални развој ученика. Он наине сматра како ученик, да би успешно дошао до решења задатка који га очекује у радионици, најпре мора прецизно дефинисати проблем, испланирати решење и остварити план. Ручни рад му може бити од користи тако што ће му прижити могућност да на лицу места и очигледно провери исправност претхо-

дно осмишљеног поступка. Наведени поступак утиче на развој дечјег мишљења, а радни задаци се временом могу усложњавати, што ће утицати на развој све апстрактнијег резонувања. Ацић истиче и то да ручни рад представља неку врсту одмарања од умног рада, истовремено пружајући ученицима прилику да задовоље своју потребу за стварањем (Илић-Рајковић 2013). Рад је неприкосновен за васпитача да би деловао примером, а и за ученика да би радом постигао жељене резултате. Све наведено оправдава Ацићево залагање за увођење ручног рада као наставног предмета у оквиру кога би се подстицао развој fine моторике и путем кога би се утицало на развијање сазнања, осећаја за лепо, моралног и радног васпитања (Јевтић 2018).

Још једна новина коју је Сретен Ацић увео у наставни рад јесу школске радионице које, поред стварања радних навика и увођења ученика у свет рада, дају снажан допринос развоју моралних вредности ученика и саме заједнице.

„У школској радионици развија се позитиван став ученика према раду и разумевање међусобне условљености телесног и духовног рада. Рад постепено постаје потреба и навика која уноси ред у све сегменте учениковог живота. Ручни рад, на тај начин, доприноси моралном васпитању ученика, али и читаве заједнице, што може значајно утицати на њен привредни развој и политички статус“ (Илић-Рајковић 2013: 25).

Оно што је најзанимљивије у вези са овом школом је свакако парк, који је Ацић уређивао са изузетном пажњом и љубављу. Он је зналачки скупљао и гајио природне реткости из целог света у школском парку. Долазио је до најређих врста биља, преко морнара, или поштом у кутијама од цигарета, које је добијао од својих пријатеља са студија. Доста садница набавио је и поручивањем из специјализованих расадника у иностранству, а српске специје добијао је из среских садница. Таква ботаничка башта није постојала на Балакану ни у Европи у оквиру неке школе. У њој се налазило више од три стотине дрвенастих биља (Парлић Божовић 2013). Сматрао је да му овај парк продужује живот. Ацић је о свом парку писао, и посветио му више од 1500 страна у 91 свесци. Школу и парк посећивали су министри, научници, ђаци, црквени званичници. Осим тога, на имању које је припадало школи, ученици су учили и радили, сакупљали плодове рада, учествујући у пословима на имању. Између осталог, имање је имало: виноград, шљивик, повртњак, њиве, детелиште, пчеларник, свињарник, живинарник, багрemar (Парлић Божовић 2007) .

Мушку учитељску школу у Јагодини су од осталих школа тога времена издвајале и пољске учионице, удешене за држање наставе с јесени и у пролеће.

Рад на њиховом уређењу је започео 1903. године, а извођење наставе у њима почиње године 1908. Биле су смештене испод крошњи великог дрвећа, окружене украсним биљем. Настава у овим учионицама била је право уживање, а оваква школа у то време није постојала у Европи, о чему сведоче многи подаци (Младеновић и Милић 2018).

Школу су посећивале многе стране делегације, дивећи јој се, и истовремено чудећи се на уређености. Сам Краљ Петар Први упознао се са њиним уређењем, а потом је године 1915. позвао Сретена Ацића да уреди његов врт на Опленцу по угледу на школску врт у школи у Јагодини, што је Ацић прихватио, међутим, уређење парка на Опленцу ипак није доживело успех, као Ацићев парк у Јагодини (Недовић 1998).

Целокупан рад врсног педагога Ацића у Јагодини, који је био огледног типа, омео је немили породични догађај који је погодио до тада срећну породицу Ацић, што је резултирало тиме, да тужно окрњена породица (без Милована, сина Милеве и Сретена, који је живот изгубио у Првом светском рату) убрзо по завршетку рата напусти Јагодину, што се и догодило 1920. године.

Сретен Ацић је потом постављен за обласног инспектора школа у Суботици, где је остао годину дана. Године 1921. премештен је у Београд, када је постављен за редовног професора Више педагошке школе, после чега 1923. године бива постављен за Управитеља прве класе Учитељске школе у Вршцу, што се догодило непосредно пре пензионисања, које је уследило године 1924 (Недовић 1998).

Сретен Ацић је за свој дуг и напоран рад за добробит отаџбине одликован Орденом Сетог Саве петог реда (1898), четвртог реда (1903) и трећег реда (1908). Сем тога носио је и крст милосрђа за истакнути друштвени рад, који многим данашњим педагозима представља водилу на путу продуковања идеја о васпитању и образовању.

ЗАКЉУЧАК

Сретен Ацић је својим теоријским и практичним радом несумњиво трасирао пут савременој српској педагогији, која је на крилима његових мисли, као и његових истомишљеника, доживела свој пуни процват постепеним остваривањем прикупљених идеја из баштине најбољих европских и светских педагога тога времена.

Заговарањем идеје да деца не треба пружати готова знања, да их треба учити методом од појединачног ка општем и омогућити им да до истине долазе сама, уз обезбеђивање подстицајног окружења за развој, пружајући им притом слободу у изражавању својих замисли, Ацић несумњиво доказује да припада реду визионара у педагогији, који су још тада увидели које ће се методе примењивати у савременој педагогији.

Његово залагање око уређења школе и школског имања, укључујући и пројекат изградње пољских учioniца може се упоредити са педагошким радом Ј. Х. Песталоција, који је током свог живота много пута настојао да делује васпитно на полазнике завода које је оснивао, а тиме и на ширу друштвену околину, организујући рад у поменутиим заводима на сличан начин као што је то Ацић после много година учинио у нашој земљи, угледајући се да идеје Песталоција који је читав свој живот посветио проналажењу адекватног начина за једнако утицање на развој „главе, срца и руке“.

Несумњиво највећи допринос Сретена Ацића педагогији и школству представља његово главно животно остварење Мушка учитељска школа у Јагодини. Посебан значај ове школе огледа се у Ацићој идеји *практичног делања*, односно утицања на широк спектар активности које нису нужно подређене интелекту. Из данашње перспективе можемо изразити жаљење што је *васпитање за радљивост*, онако како га је он тада видео и спроводио, ишчезло из васпитно-образовних установа.

Не можемо да изоставимо најзначајнији и свакако најкреативнији део педагошке теорије и праксе Ацића – осмишљавање васпитног простора – нарочито када је у питању школска установа која васпитанику никада не може бити присна као његов дом. Ацић је уложио велике интелектуалне и креативне напоре да простор у ком се васпитање одиграва учини што подстицајнијим за васпитаника, утичући тако не само на знања која ће он стећи него и на његову личну ширину, вољу и креативност, подстичући га на слободу и самостални развој. Притом морамо додати да у светлу ових разматрања највише чуди Ацићев став према *естетском васпитању и образовању*, односно према позоришту и књижевности. Остаје нејасна његова одбојност према *естетском усавршавању*, ако се узму у обзир његови теоријски ставови али и практично деловање. Детаљно разматрање овог проблема захтевало би посебну студију, која ће овде изостати зато што се тиче разумевања Ацићевог схватања *естетског васпитања*.

Сумирајући доприносе Сретена Ацића развоју и раду Учитељске школе у Јагодини, са смелошћу можемо рећи да се његови огледи, уређење школе, услови рада и организацијска постављеност у потпуности могу компарирати са условима рада у учионицама нашег времена. Уколико бисмо изузели образовну технологију, која наставни процес данас чини иновативнијим, видели бисмо да су идеје и рад у Мушкој учитељској школи у Јагодини и данас оствариви само уз добро познавање науке о васпитању и образовању.

ЛИТЕРАТУРА

1. Абрамов, Јарослав (1898), *Песталоције – његов живот и педагошки рад*, Штампарија Мате Јовановића, Београд
2. Аџић, Сретен (1866), *Ручни рад у мушкој школи*, Штампарија Напредне странке, Београд
3. Аџић, Сретен (1892), *Увод у науку о васпитању*, Штампарија Ж. Радовановића, Ниш
4. Аџић, Сретен (1894), *Учитељеве забелешке*, Прва нишка штампарија Ж. Радовановића, Ниш
5. Аџић, Сретен (1898), *Васпитачеве забелешке*, Штампарија Стевана М. Ивковића и комп., Београд
6. Игњатовић, Александар (2018) „Утицај педагошких праваца и идеја у области физичке културе на рад Сретена Аџића”, *Узданица*, XV/2, 109-117.
7. Илић Рајковић, Александра (2013), *Радна школа у Србији (1880-1940)*, Докторска дисертација, Универзитет у Београду - Филозофски факултет, Београд
8. Јевтић, Бисера (2018), „Моралне рефлексије Сретена Аџића”, *Узданица*, XV/2, 21–33.
9. Комненовић, Милан (2018), „Ставови Сретена Аџића о јединственој функцији школе и интерната”, *Узданица*, XV/2, 159-169.
10. Копас Вукашиновић, Емина, Првослав Јанковић (2018), „Сретен Аџић о васпитању деце предшколског узраста”, *Узданица*, XV/2, 7–19.
11. Лукић, Зорица (1993), „Педагошке идеје Сретена М. Аџића”, *Настава и васпитање*, 42(5), 343-363.
12. Младеновић, Јелена, Ивана Милић (2018), „Пољске учioniце – допринос савременом васпитању и образовању”, *Узданица*, XV/2, 83–93.
13. Недовић, Велизар (1998), *Педагошки огледи Сретена Аџића*, Учитељски факултет, Јагодина
14. Парлић Божовић, Јасна (2007), *Педагошко учење и просветни рад Сретена Аџића*, Филозофски факултет, Косовска Митровица
15. Парлић Божовић, Јасна (2010), *Образовање и васпитање у делима српских педагога између два светска рата (1918-1941)*, Филозофски факултет, Косовска Митровица

16. Парлић Божовић, Јасна (2013), "Наука и традиција из методичке делатности управника Прве мушке учитељске школе у Србији", *Радови Филозофског факултета - филозофске и природно-математичке науке*, 15(2), 173-185.
17. Парлић Божовић, Јасна (2015), *Историја и развој педагошких идеја у Србији*, Филозофски факултет, Косовска Митровица
18. Топаловић, Душко (2022), "Студијски боравак Сретена Аџића и Јована Милијевића у Шведској и Норвешкој 1898–1899. године", *Узданица*, XIX/1, 7–17.
19. Трифуновић, Весна (2018), "Школство у Србији почетком 20. века и модернизација: пољска учионица Сретена Аџића као претеча еколошке парадигме у образовању", *Узданица*, XV/2, 49–60.
20. Трнавац, Недељко, Јован Ђорђевић (2005), *Педагогија: уџбеник за наставнике*, Научна књига комерц, Београд

SRETEN ADŽIĆ'S CONTRIBUTION TO THE DEVELOPMENT AND WORK OF THE MALE TEACHING SCHOOL IN JAGODINA

Summary:

This paper presents the results of the theoretical-historical study and research of the thoughts and ideas of Sreten Adžić (1856-1933), a famous pedagogue and the leading representative of the Pestalocian orientation in our pedagogy. The subject of study is the analysis of the most significant Adžić theses focused on the development and work of the Male Teacher's School in Jagodina. We see the significance of this work in the interpretation of Sreten Adžić's views on upbringing and education, which greatly influenced the modernization of teaching, as well as in the presentation of his advanced visions of creating an innovative school environment with field classrooms, workshops, practice rooms, a botanical garden, and a boarding school. We will try to look at contemporary pedagogical issues from a historical perspective while presenting Adžić's ideas still relevant today.

Keywords: Pestalozzi; Men's Teacher's School; modernization of teaching; field classrooms; boarding school

Адресе ауторица
Authors' address

Наташа С. Ковачевић
Универзитет у Приштини
Филозофски факултет Косовска Митровица
natasa.kovacevic@pr.ac.rs

Илинка Б. Мушикић Поповић
Универзитет у Приштини
Филозофски факултет Косовска Митровица
ilinka.musikic@pr.ac.rs